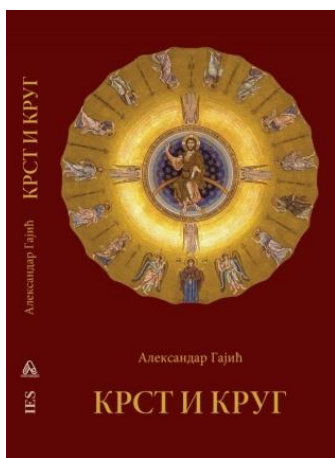

**ЦИКЛИЧНА ИСТОРИЈА ИЗМЕЂУ КРСТА И КРУГА:
Александар Гајић. *Крст и круг*. Нови Сад – Београд: Архив
Војводине, Институт за европске студије, 2022, 357 стр.**

Има ли историја свој циљ? Да ли се кретање људског друштва кроз димензије прошлости, садашњости и будућности може завршити крајњим есхатоном или смо део низа у коме су све три димензије међусобно повезане и испреплетене успоном, врхунцем и пропашћу? Каква су то 'златна доба' након којих следи пропадање? Колико то пропадање траје? Поједини аутори, попут Тита Ливија и Едварда Гибона, тражили су узроке пропадања далеко пре физичког краја држава. Таква питања и дилеме од памтивека заокупљају како 'обичног' човека,

тако и бројне научнике и мислиоце. Могло би се рећи да на таква, круцијална питања историје, до данашњих дана није дат коначан одговор, а сличне дилеме прелиле су се и на друге друштвене и хуманистичке дисциплине, које су се временом академски етаблирале.

Ослањајући се на богато наслеђе разумевања света као непрекидног, цикличног тока успона, врхунца и пропадања, међу готово свим проучаваоцима најразличитијих култура, развила се богата традиција цикличног начина разумевања друштва. Могло би се рећи да се – готово циклично – интересовање за теорије овог типа развијало, доживљавало свој зенит и онда нестајало. Трагајући за законитостима историје, Божидар Кнежевић је крајем XIX и почетком XX века покушавао да се ослони на ове традиције. Велико интересовање за

* petar.pero.curcic@gmail.com, petar.curcic@ies.rs; истраживач–сарадник;
ORCID: 0000-0002-1392-4427.

Освалда Шпенглера и поједине руске немарксистичке ауторе било је изражено све до појаве комунизма на нашим просторима, када је марксистичка парадигма суперпонирала сопствену линеарну филозофију историјског кретања као непорециву. Делимични изузетак је, ипак, начињен студијом Смиље Тартаље под називом *Скривени круг: обнова циклизма у филозофији историје*, која је објављена 1976. године у издању Савеза социјалистичке омладине Југославије. У последњих неколико година, аутори Милан Суботић, Чедомир Попов, Марица Шљукић, Срђан Шљукић и Драгољуб Каурин објавили су низ студија о истакнутим мислиоцима који су се у својим промишљањима ослањали на већ постојеће или градили сопствене цикличне теорије. Проф. др Александар Саша Гајић, научни саветник Института за европске студије из Београда, такође је почео интензивније да проучава традиције цикличне мисли. Као резултат његових вишегодишњих истраживања настала је студија *Крст и круг*, коју су 2022. године објавили београдски Институт за европске студије и Архив Војводине из Новог Сада.

Развој науке, као и појава нових приступа овој сложеној теми, ставили су пред аутора монографије изазован задатак – да истовремено представи најзначајније мислиоце, укаже на предности и недостатке њихових учења, те да на крају одговори на неколико истраживачких питања, која су заступљена у готово сваком сегменту његове студије. Књига је подељена на неколико целина, које заједно чине једанаест поглавља монографије. Истраживање отпочиње целином *Ибн Халдунови асабијски циклуси и савремена наука* (5–22), за којим следе поглавља *Церед Дајмонд и Питер Турчин: две савремене теорије друштвеног колапса* (22–55) и *Данилевски и Соловјов: савремено читање критике дела Русија и Европа* (55–110). У средишту студије налазе се поглавља *Колико је данас релевантна Шпенглерава културна морфологија?* (110–133), *Шпенглер и хришћанство* (133–162), *Под Шпенглеровим утицајем: Фридел, Јоки и Де Риенкур* (162–200), *Николај Берђајев: циклизам и хришћански смисао историје* (200–228), *Тојнби: превредновање Шпенглера и изазови универзалне државе* (228–264). Наслови последња три поглавља Гајићеве монографије су *Сорокинов циклизам и сексуализација културе* (264–288), *Перенијалисти и циклизам: Еволино виђење историјских циклуса* (288–314) и *Циклизам и теорија аксијалног доба* (314–343).

Реферишући на кружност у делу Смиље Тартаље, ауторке која је говорила о *Скривеном кругу*, Александар Гајић нуди нове приступе у разумевању цикличне теорије, при чему *крст* из наслова студије упућује на Гајићево разматрање улоге вере у настанку цикличних теорија, посебице

у поглављима о Данилевском, Соловјову, Шпенглеру, Берђајеву и акцијалним теоријама. Крст се у оквиру проучавања овога типа не разумева искључиво у конфесионалној, већ и у широј, духовној перспективи. Сходно томе, изучавање аспеката материјалног и духовног пропадања у великој мери је заступљено у Гајићевој анализи. Закључујући своја схватања о духовној димензији, аутор примећује да код многих аутора етика и њено слабљење представљају релевантне чиниоце у пропадању друштава. Насупрот таквој перспективи, у делу су представљени и аутори попут Џеремија Дајмонда и Питера Турчина, који су узроке превасходно тражили у екологији и економији, дакле, у материјалистичким чиниоцима пропадања. Крст се стога у овој студији може посматрати као координатни систем са материјалном и духовном осом, у који Гајић смешта многобројне мислиоце на основу јасно утврђених критеријума.

Превредновавши традиционалну дихотомију „West and the Rest”, Александар Гајић је историографији понудио не само перспективе западноевропске и америчке науке већ је за традицијама циклизма трагао и у арапском свету и Русији. Критички промишљајући Ибн Халдунов концепт асабије, којом се Гајићева књига и отвара, аутор монографије кроз истраживање у целости настоји да испита и улогу друштвене кохезије у снази држава и цивилизација.

Стара дилема о упоредним културним моделима и цивилизацијама такође је пронашла место у овој књизи. У поглављима о Шпенглеру и Тојнбију аутор је на систематичан начин представио најзначајније цивилизацијске моделе до данашњих дана, указујући уједно на многобројне недоречености и мањкавости Шпенглерове и Тојнбијеве анализе. Једно од централних питања у монографији несумњиво је и положај Русије. У студији се показује и да у западној науци као отворено стоји питање улоге земље која је у средишту Макиндреровог Хартланда – у светскоисторијским цикличним кретањима. На основу бројних података, Александар Гајић прецизно уочава да се Русија начелно третира на два начина, као засебна цивилизација која се још развија, односно као целина Запада. Посвећујући пажњу и великим полемикама унутар руског друштва, аутор је на првом месту представио сукоб Данилевски–Соловјов, који се у књизи посматра као архетипски сукоб руске културе између прозападног универзалистичког и руског партикуларистичког модела (који уважава особености развоја ове државе).

Може се рећи да је др Александар Гајић, обимним истраживањем у оквиру студије *Крст и круг*, продубио своја проучавања започета претходних година, а која у фокусу имају Светску државу, Америку и Рим. Компаративна вредност ове књиге у томе је што је у њој дат преглед најрелевантнијих аутора и њихових теорија, а истовремено су и критички тумачена њихова теоријска полазишта о улози духовних/материјалних чинилаца, односно везе између културе и цивилизације, при чему је у монографији дата изразито комплексна слика о положају Русије. Имајући у виду све наведено, може се закључити да је Александар Гајић у монографији *Крст и круг* стручној и широј јавности понудио вредно научно дело које попуњава празнину која у науци постоји када је реч о циклчним теоријама – Гајићева студија нуди особен поглед не само на ток прошлости већ и садашњости и будућности.

Примљено/Received: 25. 6. 2023.
Прихваћено/Accepted: 30. 6. 2023.